

1. L'economia social i les cures: una aproximació als sectors sanitari, sociosanitari i residencial al Vallès

Autoria | Consell Comarcal del Vallès Occidental
| Consell Comarcal del Vallès Oriental
| Ajuntament de Montornès del Vallès

1. Introducció

La necessitat d'atendre i tenir cura de les persones és una part fonamental de la vida humana que està present en totes les etapes del cicle vital. Des de la infància fins a la vellesa, tothom necessita ser atès i li cal algun suport, que varia en intensitat i especificitat segons les circumstàncies. La creixent consciència sobre l'envelliment de la població, la diversitat de necessitats d'aquesta i les dificultats de conciliació laboral i familiar han augmentat les demandes d'intervenció en aquest àmbit i han posat en relleu la necessitat urgent d'abordar les cures des de les institucions.

Bona part d'aquesta atenció s'ha assumit des de l'àmbit privat o de les entitats, tant públiques com privades, sovint per part de les dones. També en l'àmbit de l'economia social, que és la base del nostre enfocament, s'ha posat en relleu la necessitat de visibilitzar les cures com un element cabdal no només en el desenvolupament econòmic i social sinó també a l'hora d'abordar i aprofundir en el coneixement de l'ecosistema de l'economia social vinculat a l'àmbit de les cures i veure'n la perspectiva de gènere existent.

Per això, en la primera fase de la nostra recerca, publicada l'any 2024, vàrem establir les bases conceptuals i metodològiques, definint el marc teòric sobre les cures i l'economia social, i presentant la metodologia emprada per a la construcció del cens d'entitats (Giraldo i Sala, 2024). El focus de la nostra recerca se situa en els serveis sanitaris, sociosanitaris i residencials adreçats prioritàriament a persones amb discapacitat, en situació de dependència, amb malalties, o col·lectius en risc d'exclusió social. En finalitzar aquella primera fase d'estudi, vam presentar els primers resultats de l'anàlisi d'aquest cens, configurat a partir de la combinació de diversos registres administratius, directoris i bases de dades, i vam obtenir una panoràmica inicial de la presència, tipologia i distribució geogràfica d'aquests agents al Vallès.

Continuant amb aquesta línia, aquest capítol s'endinsa en la segona fase de la recerca, que vol aprofundir en el coneixement de les demandes, necessitats i reptes de futur d'aquestes entitats. Es parteix d'un disseny metodològic qualitatiu, de caràcter exploratori i descriptiu, per tal d'aprofundir en les característiques, dinàmiques i en les percepcions de les organitzacions de l'economia social que operen en el sector de les cures al Vallès. Per això, presentem els resultats obtinguts a partir d'una anàlisi de dades qualitatives obtingudes a partir

d'entrevistes en profunditat amb representants d'una mostra d'entitats localitzades al Vallès. Aquesta tècnica ens ha permès explorar aspectes com els seus models de gestió, els reptes i oportunitats que afronten a mitjà i llarg termini les seves pràctiques innovadores, les relacions amb altres actors del territori, i el valor afegit que aporten a la provisió de serveis de cures, oferint una comprensió més rica i matisada que enriqueix significativament el coneixement generat en la primera fase de la recerca.

2. Metodologia

Aquest apartat descriu l'enfocament metodològic adoptat en la segona fase de la nostra recerca, centrada en l'aprofundiment de les característiques dels agents de l'economia social en el sector de les cures al Vallès en l'àmbit sanitari, sociosanitari i residencial. Aquesta fase complementa l'anàlisi quantitativa prèvia de les dades del cens d'entitats.

Per dur a terme els objectius plantejats apostem per un disseny qualitatiu exploratori-descriptiu, que ens sembla més idoni per abordar la relació entre l'economia social i les cures, en què les dimensions humanes, socioeconòmiques i organitzatives són factors clau. Així, la recollida d'informació la fem en base a entrevistes en profunditat, que ens permeten un treball exploratori-descriptiu que dona resposta a la necessitat d'endinsar-nos en un camp d'estudi en el qual l'evidència teòrica i empírica és força limitada malgrat el protagonisme que aquest tema té en l'agenda política. Aquesta aproximació ens permetrà identificar temes emergents i oferir una representació detallada i sistemàtica de les característiques dels agents en relació amb les formes en què operen, els diferents serveis que ofereixen o les relacions que estableixen amb la comunitat, entre d'altres aspectes.

L'entrevista semiestructurada que hem dut a terme amb cadascuna de les entitats o organitzacions amb què hem parlat, ens garanteix una relativa flexibilitat per explorar temes emergents i aprofundir en les narratives de les persones participants assegurant, alhora, la cobertura dels temes clau definits en el guió de l'entrevista. En aquesta línia, el guió es va estructurar en quatre grans blocs, el primer dels quals inclou qüestions sobre l'entitat, com ara l'origen i evolució, les activitats i serveis que desenvolupa, l'abast geogràfic, l'organització interna, el finançament o el perfil dels usuaris. El segon bloc tracta sobre el marc econòmic i laboral de l'entitat pel que fa al perfil dels llocs de treball, les condicions laborals i la qualitat del treball, i també sobre la situació i perspectives del sector. El tercer fa referència a la relació de l'entitat amb altres actors de l'economia social, les administracions públiques i les empreses privades, incloent-hi també qüestions vinculades amb la participació comunitària, els espais de col·laboració o les aliances. L'últim bloc aborda la percepció del sector de les cures al territori i el paper de l'economia social, juntament amb les perspectives i reptes de futur de l'entitat a mitjà i llarg termini.

Bloc temàtic	Temes
Característiques de l'entitat	– Origen i evolució. – Activitats i serveis. – Abast geogràfic. – Organització interna (govern i equip de treball). – Finançament. – Perfil dels usuaris.
Marc econòmic i laboral	– Situació econòmica general i reptes de finançament. – Llocs de treball i perfil dels treballadors (gènere, edat, nacionalitat, qualificació, càrrecs i perfil). – Condicions laborals i qualitat de l'ocupació (contractació, remuneració, conciliació, formació i promoció professional). – Visió de la situació laboral del sector de les cures i problemàtiques/necessitats de l'organització en termes laborals.
Relació amb la comunitat del territori	– Participació en projectes comunitaris (generals o vinculats a cures). – Relació amb altres entitats i organitzacions del territori (economia social, administracions públiques i empreses privades). – Espais i canals de col·laboració entre agents. Aliances.
Situació actual, reptes i perspectives de futur	– Visió actual del sector de les cures des de l'economia social a escala nacional i territorial. – Reptes a mitjà o llarg termini i oportunitats al sector de les cures.

Taula 1. Blocs i temes de les entrevistes semiestructurades

Per a l'obtenció de dades qualitatives es va seleccionar una mostra d'entitats del sector de les cures en l'àmbit del Vallès. El mostreig, de tipus intencional, no probabilístic, té com a objectiu assegurar la representativitat temàtica i la diversitat d'organitzacions tenint en compte, per una banda, la tipologia i grandària de l'entitat i, per l'altra, l'equilibri territorial. Val a dir que la mida mostral no ve determinada per la representativitat estadística sinó que persegueix la saturació teòrica. Amb aquesta finalitat es van fer onze entrevistes, de les quals quatre van ser a entitats localitzades al Vallès Occidental, cinc a entitats del Vallès Oriental i dues a entitats d'abast català que presten serveis en diferents municipis vallesans. Pel que fa a la seva tipologia d'acord amb la forma jurídica, cinc entrevistes van ser a fundacions, tres a cooperatives, dues a empreses d'inserció i una a una associació.

La selecció de les persones participants es va basar en el coneixement previ. En un primer moment es va contactar amb els representants de les entitats mitjançant correu electrònic per tal d'informar sobre el context de la

recerca, els objectius i la metodologia seguida. Les entrevistes es van fer de dues maneres: algunes en format presencial, la qual cosa facilitava el coneixement de l'espai de treball on l'entitat desenvolupa gran part de la seva activitat, i altres de manera telemàtica amb enregistrament de vídeo i so. En tots els casos es va sol·licitar el consentiment previ de les persones participants, tot garantint la confidencialitat de la informació i l'anonimat. Posteriorment, les entrevistes van ser transcrits per convertir el material oral en dades textuais per extreure'n conclusions.

L'enfocament de l'anàlisi de les dades textuais s'emmarca en la línia de l'anàlisi de contingut temàtic, el qual permet identificar i interpretar patrons o «temes» dins d'un corpus textual (com ara les transcripcions de les entrevistes) a partir de la familiarització de les dades, la codificació inicial i el desenvolupament i consolidació de categories o temes. Aquest procediment permet anar més enllà de la simple descripció de les dades i aprofundir en les visions i perspectives dels participants (Flick, 2022).

3. Resultats

Les entitats que han participat en les entrevistes efectuades, en general, comparteixen idees i aspectes comuns a l'hora de prestar els seus serveis, establir relacions i aliances en el territori, assolir els seus objectius i fer front als reptes de futur. Des de diferents perspectives, ja sigui per grandària, finançament o abast geogràfic, s'ha pogut recollir que les entitats tenen una visió comuna del sector i del seu futur. En canvi, degut a les característiques singulars de cada entitat, la manera o el nivell de dificultat per poder afrontar amb èxit els reptes, els canvis i les amenaces que puguin sorgir pot variar.

3.1. Característiques de les entitats

En aquesta primera secció es fa una descripció més detallada de les característiques de la mostra d'entitats a partir de la informació proporcionada per les persones participants en relació amb el seu origen i evolució, l'abast geogràfic, els serveis que presten, el perfil dels usuaris i col·lectius atesos, l'organització interna, el model de governança i, per últim, les principals formes de finançament (Taula 2). Tot i que les entitats comparteixen alguns elements comuns, quant als seus inicis o activitats desenvolupades, els resultats de l'anàlisi reflecteixen una certa diversitat pel que fa a l'evolució, estructura i funcionament.

D'entrada, la majoria de les entitats destaquen per una llarga trajectòria en el sector de les cures, algunes d'elles amb més de mig segle d'existència. D'altres es van crear més recentment, ja en aquest segle, com a resposta a noves necessitats i per adaptar-se a canvis en el context socioeconòmic i el marc institucional. Quant a l'origen, un dels trets compartits per algunes de les entitats analitzades és la seva aparició a partir de la iniciativa de grups de famílies (en especial, mares i pares) de persones

amb discapacitat intel·lectual o amb malalties mentals que, donada la insuficiència de recursos públics, perseguien garantir una atenció adequada per als seus fills i filles i oferir-los, a més a més, un projecte d'inserció sociolaboral. En aquesta línia, aquestes entitats van començar, a banda de les activitats d'inserció laboral, amb la provisió de serveis d'atenció bàsics i, a mesura que van anar creixent i les necessitats dels seus usuaris es feien més complexes, van ampliar i diversificar la cartera de serveis, incloent-hi els de teràpia ocupacional, habitatge o de suport i acompanyament familiar, entre d'altres.

En considerar la trajectòria, un altre element distintiu de les entitats és la transformació de la seva forma jurídica o estructura (en particular, un patró comú és el pas d'associació a fundació), procés íntimament lligat al creixement i maduració. Aquests canvis s'expliquen per diversos factors interrelacionats: l'increment sostingut del nombre d'usuaris, l'expansió del seu abast territorial i la creació de nous serveis (com centres ocupacionals o d'habitatge). A més, aquestes transformacions també van ser una resposta estratègica als canvis socioeconòmics de l'època i a les exigències d'un entorn institucional en evolució, que requeria entitats amb una major capacitat de gestió i una estructura més professionalitzada per obtenir finançament i operar de manera més eficient. Val a dir que, en el cas de les entitats de major estructura, el seu origen es troba en l'aliança d'organitzacions (cooperatives i fundacions) consolidades amb l'objectiu d'ampliar la seva escala i diversificar els serveis.

Les entitats de la mostra presenten, en general, una oferta de serveis variada i complementària, totes amb un focus en les cures adreçades als col·lectius destinataris que, en el context de la nostra recerca, són persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals, gent gran i persones vulnerables, en situació o risc d'exclusió social.

Entitat	Tipologia d'entitat	Origen	Localització	Abast geogràfic	Serveis	Principals col·lectius destinataris	Finançament
Apindep Ronçana SCCL	Cooperativa de consumidors i usuaris	– Creada l'any 1993 com a associació – L'any 2006 es constitueix com a cooperativa	Santa Eulàlia de Ronçana	Santa Eulàlia de Ronçana i municipis de l'entorn	– Centre ocupacional – Inserció laboral – Habitatge adaptat – Transport i menjador – Lleure	– Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals	– Subvencions d'administracions públiques – Recursos propis
CIPO,SCCL	Cooperativa	– Creada l'any 1968, com a cooperativa	Sabadell	Sabadell i municipis de l'entorn	– Inserció laboral (CET) – Centre ocupacional – Acolliment residencial – Atenció a famílies	– Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals	– Recursos propis (CET) – Contractacions i subvencions d'administracions públiques. – Donacions particulars i entitats privades
DIMAS Empresa d'Inserció SL	Empresa d'Inserció (S.L.)	– Creada l'any 1995, com a associació – L'any 2005 es constitueix l'empresa d'inserció	Granollers	Granollers i municipis de l'entorn	– Inserció laboral (EI) – Acollida i inclusió social	– Persones en situació o risc d'exclusió social	– Recursos propis (EI) – Contractació de serveis i subvencions d'administracions públiques
Fundació AVAN	Fundació	– Creada l'any 1993, amb associació – L'any 2005 es constitueix com a fundació privada	Sabadell	Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Rubí i Terrassa	– Teràpies de neuropsychorehabilitació – Atenció a les famílies – Lleure	– Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals	– Concertació, contractació de serveis i subvencions d'administracions públiques – Recursos propis (quotes) – Donacions particulars i entitats privades
Fundació El Xiprer Vallès Oriental	Fundació	– Creada l'any 1997 com a comunitat cristiana – L'any 2015 es constitueix com a fundació privada	Granollers	Granollers i municipis de l'entorn	– Banc d'aliments – Acollida i inclusió social	– Persones en situació o risc d'exclusió social	– Subvencions d'administracions públiques – Donacions particulars i entitats privades
Fundació Especial LaFACT	Fundació	– Creada l'any 2013, com a resultat de la integració de diferents fundacions	Terrassa	Terrassa i municipis de l'entorn	– Inserció laboral (CET) – SAD i ajuda a domicili – Centre de dia – Habitatge (Llar residència) – Altres	– Gent gran – Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals – Persones en situació o risc d'exclusió social	– Recursos propis (CET) – Contractacions i subvencions d'administracions públiques. – Donacions particulars i entitats privades

Entitat	Tipologia d'entitat	Origen	Localització	Abast geogràfic	Serveis	Principals col·lectius destinataris	Finançament
Fundació Lluisa Oller/ Viver de Bell-lloc	Fundació integrada dins d'un conglomerat d'entitats sense ànim de lucre	– Creada l'any 1982 com a associació – L'any 2010 es constitueix com a fundació privada	Cardedeu	Vallès Occidental	– Habitatatge – Oci i temps lliure – Teràpia ocupacional	– Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals	– Concertació de serveis administracions públiques – Recursos propis (quotes socis) – Subvencions – Altres
Fundació PRODIS	Fundació	– Creada l'any 1960 com a associació – L'any 1996 es constitueix com a fundació privada	Terrassa	Terrassa i municipis de l'entorn	– Inserció laboral (CET) – Atenció integral (formació, cures, etc.) – Atenció a famílies	– Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals	– Recursos propis (CET) – Contractació de serveis i subvencions d'administracions públiques. – Donacions particulars i entitats privades
REIR (Recursos Educatius per a la Infància en Risc)	Fundació	– Creada l'any 2007, com a associació	Granollers	Vallès Oriental i Osona	– Centre residencial per a infants i adolescents – Alimentació – Orientació i atenció a famílies	– Persones en situació o risc d'exclusió social	– Concertació de serveis i subvencions d'administracions públiques – Donacions particulars i entitats privades
Suara Cooperativa	Cooperativa	– Creada l'any 2008 com a fusió de tres cooperatives	Barcelona	Vallès Occidental i Vallès Oriental	– SAD – Ajuda a domicili – Residències gent gran – Centres d'acollida – Escoles bressol	– Gent gran – Persones amb discapacitat intel·lectual o malalties mentals – Persones en situació o risc d'exclusió social	– Concertació de serveis, contractacions i subvencions d'administracions públiques – Recursos propis
Suara Inserció	Empresa d'inserció (S.L.) integrada en una entitat cooperativa	– Creada l'any 2008 com un projecte dins d'una entitat cooperativa	Barcelona	Vallès Occidental i Vallès Oriental	– Inserció laboral (EI)	– Persones en situació o risc d'exclusió social	– Contractació de serveis i subvencions d'administracions públiques – Recursos propis (EI)

Taula 2. Principals característiques de la mostra d'entitats entrevistades.
Font: elaboració pròpia.

La major part de les entitats analitzades tenen un fort component d'inserció laboral, fet que es materialitza a través dels Centres Especials de Treball (CET) o les Empreses d'inserció (EI). Ambdues figures són clau dins de l'economia social i tenen com a denominador comú fomentar la inclusió de col·lectius

amb dificultats per accedir al mercat de treball ordinari. No obstant això, es diferencien pel col·lectiu al qual s'adrecen: els CET se centren en persones amb discapacitat, mentre que les EI en col·lectius en situació o risc d'exclusió social (que poden incloure o no la discapacitat o malaltia mental) actuant com a

trampolí per facilitar la transició cap a l'empresa ordinària.

En aquest marc, les entitats analitzades desenvolupen la seva tasca en diferents línies de negoci com ara la jardineria, la neteja i bugaderia industrial, la gestió i tractament de residus, la restauració (menjadors, càtering, àpats a domicili) i les manufactures. Les administracions públiques (ens locals i supralocals) serien els principals clients tot i que també treballen amb altres entitats de l'economia social i empreses privades. Cal apuntar que, juntament amb el servei o activitat productiva, també ofereixen orientació laboral, formació, acompanyament a la inserció i prospecció d'empreses.

Al voltant dels CET i les EI, les entitats han anat incorporant serveis i projectes complementaris com a resposta tant a les necessitats dels seus usuaris, per promoure l'autonomia i la vida independent des d'un enfocament integral, i també les dels seus familiars com a suport en les tasques de cura. Aquí trobaríem iniciatives diverses com centres ocupacionals, centres de dia i serveis residencials o terapèutics (logopèdia, fisioteràpia, salut mental, etc.) i projectes de lleure més innovadors.

Els serveis adreçats a la gent gran són la segona línia d'intervenció més rellevant. En destaquen els Serveis d'Atenció Domiciliària (SAD), que inclouen un ampli ventall d'activitats com les cures personals i d'higiene, l'atenció a la llar, l'acompanyament o l'estimulació cognitiva i la rehabilitació, entre d'altres. A més a més, les entitats també ofereixen serveis de teleassistència, la gestió de centres de dia i de llars residencials. Una part molt important de la prestació d'aquests serveis es duu a terme a través de la contractació pública o la concertació amb les administracions locals i supralocals. De manera similar al cas de les persones amb discapacitat o malalties mentals, les entitats han impulsat iniciatives i projectes per fomentar la participació social i comunitària de la gent gran, incloent-hi serveis de suport per a les seves famílies.

Per últim, una tercera línia d'actuació són els serveis d'acollida i suport a col·lectius en situació o risc d'exclusió social, particular-

ment de persones sense llar i d'origen immigrant. En aquest cas, algunes de les entitats analitzades es focalitzen en l'atenció social bàsica, com ara l'aprovisionament i distribució d'aliments (bancs d'aliments i menjadors socials), d'acollida i primera atenció, entre d'altres.

Pel que fa a l'abast geogràfic, la majoria es caracteritzen per tenir una base local encara que, a mesura que han crescut en nombre d'usuaris i serveis, han expandit el seu radi d'actuació a municipis de l'entorn, principalment en les àrees de Sabadell i Terrassa, Rubí i Sant Cugat del Vallès al Vallès Occidental, i l'àrea de Granollers al Vallès Oriental. Val a dir que una de les entitats analitzades, d'abast català, té actualment una forta implantació territorial al Vallès a partir de la prestació de serveis per a les administracions locals i supralocals.

Les entitats es caracteritzen per una diversitat de models de governança, tot i que la gestió democràtica i participativa és un principi vertebrador de totes elles. A més de la diversitat, un altre tret distintiu és que es tracta d'entitats amb models híbrids en què es combinen o juxtaposen diferents formes jurídiques (a tall d'exemple, una associació pot crear una empresa d'inserció amb forma jurídica de cooperativa de treball o una cooperativa pot impulsar una empresa d'inserció associada en forma de societat limitada). Tenint en compte això, a partir de la informació proporcionada per les persones participants podem identificar dos grans models de governança i organització interna. Per una banda, el model cooperatiu i, per l'altra, el de fundació.

Pel que fa al model cooperativista, l'Assemblea General de Socis és l'òrgan suprem, en el qual s'aplica el principi d'«una persona, un vot». L'assemblea s'encarrega de l'orientació estratègica, l'aprovació dels comptes anuals i l'elecció dels membres del Consell Rector, el qual defineix les línies d'actuació de l'entitat, en supervisa la gestió, n'aprova el pressupost i pren decisions estratègiques. Aquest model es caracteritza per una forta participació dels socis (que sovint són els mateixos treballadors i, en alguns casos, les famílies de les persones

amb discapacitat o malaltia mental) i tendeix a una estructura de gestió professionalitzada sota la supervisió del Consell Rector.

Pel que fa al model de fundació, l'òrgan màxim de decisió és el Patronat, representat per membres rellevants de l'organització o d'altres entitats del territori, i que s'encarrega de definir l'estratègia general de la fundació, supervisar-ne la gestió econòmica i garantir el compliment dels fins fundacionals i la missió social. Per sota del Patronat, hi ha una Direcció General o Gerència que s'ocupa de la gestió diària i operativa, amb una estructura interna organitzada en departaments o àrees especialitzades per tal d'optimitzar l'eficiència i la qualitat dels serveis.

Finalment, a més d'aquests dos models, trobem empreses d'inserció que adopten la forma de societat limitada però són propietat d'una entitat social (com una associació o una cooperativa). La seva estructura de gestió inclou la gerència i diverses coordinacions per a les àrees de negoci i els programes d'inserció. Aquest model combina l'activitat econòmica amb una finalitat social clara d'inserció laboral per a col·lectius vulnerables.

Independentment del model, aquestes entitats comparteixen una professionalització creixent de la gestió enfocada a la millora de la qualitat en la prestació de serveis i la transparència en la rendició de comptes —especialment per la seva dependència del finançament públic—, i un fort arrelament territorial que les porta a col·laborar en xarxa amb altres actors socials i administracions. La seva governança, sovint amb un origen familiar o associatiu, ha evolucionat per adaptar-se al creixement i a les noves necessitats dels col·lectius atesos.

Per últim, pel que fa al finançament, la majoria d'entitats presenten un model mixt, en què una part significativa prové de fons públics, combinada amb recursos propis i aportacions privades. En aquesta línia, la concertació i les licitacions públiques són la font principal d'obtenció de recursos per a moltes entitats, especialment les majors o aquelles amb serveis integrats en la cartera de serveis socials (arriben a representar més del 85 % dels ingressos

de les entitats). Aquesta fórmula proporciona més estabilitat financera en comparació amb les subvencions. En aquest cas, les entitats també obtenen subvencions d'administracions públiques de concurrència competitiva o vinculades a programes específics anuals o plurianuals. Per últim, una part dels ingressos de les entitats prové de la Cartera de Serveis del Departament de Drets Socials, que poden ser concertats o subvencionats. Les entitats analitzades també generen recursos propis principalment mitjançant activitats econòmiques (CET i EI) o prestació de serveis, les quotes de socis o usuaris i, de manera complementària, la recaptació de fons i donacions de particulars, empreses i altres fundacions.

3.2. Marc econòmic i laboral

Les entitats i organitzacions entrevistades presenten un elevat perfil de professionalització, és a dir, amb la voluntat de situar la seva activitat en una posició tan potent i forta com qualsevol iniciativa més vinculada a l'empresa ordinària i activitat mercantil. Fins i tot, entre les entitats entrevistades trobem alguna que forma part d'agrupacions industrials com PIMEC o altres organitzacions per demostrar que duu a terme una activitat econòmica plenament integrada a la comarca, que es genera ocupació, etc., i, per tant, s'actua des d'una professionalitat i un rigor que no són exclusius de l'empresa ordinària.

En termes generals, la situació econòmica és molt dependent de les administracions públiques amb el que això representa no només de dependència econòmica sinó també de retard en molts pagaments. Aquests retards han generat en moltes ocasions nombrosos problemes de tresoreria a l'hora de respondre a les obligacions que cada entitat tenia amb tercers.

En alguns casos es valora molt positivament la transició dels serveis subvencionats als concertats. Aquest canvi ha permès que força entitats hagin pogut estabilitzar la tresoreria i les línies d'acció de present i futur, amb els be-

nefícis que això comporta en termes de consolidar els recursos humans i l'activitat econòmica. També hi ha alguna entitat que voldria ampliar la concertació però aquesta depèn dels pressupostos públics i de la voluntat política. La concertació sol funcionar quan parlem de grans proveïdors.

La majoria de les entitats entrevistades veuen com una amenaça les grans empreses mercantils que han entrat en el mercat a oferir serveis de cures. Aquestes empreses mercantils ofereixen preus més competitius a les licitacions, en detriment de les entitats socials que es dediquen més a l'atenció i la cura i que solen estar més arrelades al territori, amb una major responsabilitat social, un major enfocament per la sostenibilitat i que són més properes a la ciutadania.

Algunes de les entitats també han aconseguit finançament a través dels fons Next Generation.

Es defensa que l'administració pública incorpori les clàusules socials als contractes públics per poder protegir les empreses de l'àmbit de l'economia social i solidària, la qual cosa provocaria una major activitat i reserva de treball per a les entitats socials. D'altra banda, també es veu positiu facilitar la col·laboració entre empreses i entitats socials.

Respecte al perfil de les persones que hi treballen, en termes generals les entrevistes han servit per constatar que la majoria de la plantilla de les entitats estudiades és femenina, cosa que reflecteix el biaix de gènere del sector de la cura. En alguns casos es manifesta una aposta per treballar fomentant les parelles educatives mixtes sempre que es pot, però la realitat és que el talent disponible és el que és. En xifres globals, es podria dir que aproximadament un 80 % són dones, i la mitjana d'edat és de 30,5 anys. En termes generals, podem destacar sis elements clau que actuen com a nexes o punts en comú per part de les entitats entrevistades:

Dependència del finançament públic

En aquest sentit, totes les entitats depenen en gran mesura de subvencions o serveis con-

tats amb l'administració. Aquesta dependència comporta incertesa i retards en els pagaments, la qual cosa les fa més vulnerables de cara a poder gestionar amb eficiència o plantejar-se accions de futur. En la mesura que tenen o veuen el finançament més garantit la solidesa de les seves actuacions creix i senten que tenen més suport.

Dificultat per retenir talent i condicions salarials baixes

Els salaris són inferiors als del sector sanitari o públic, fet que dificulta la retenció de professionals formats i provoca, a vegades, una major fugida de talent i l'esgotament d'aquests perfils professionals, tot i que en la majoria de casos es valora que els professionals mostren un alt grau d'implicació amb la feina perquè estimen el projecte, hi tenen una gran vinculació, etc. Per això, en molts casos les entitats entrevistades han posat en valor la importància de tenir cura de les persones que «cuiden» que treballen vinculades a activitats o tasques d'atenció i cura d'altres persones, per tal d'afavorir la creació d'ambients de treball més bons, amb millors condicions laborals que compensin les limitacions de sou, per exemple. Cal remarcar que es parla d'un personal que, sovint, treballa més per vocació i responsabilitat, però això no assegura estabilitat a llarg termini.

Alta feminització i presència de professionals qualificats

La major part del personal són dones, sovint amb formació universitària o tècnica especialitzada. En l'aspecte organitzatiu, la presència d'homes i dones en càrrecs directius tendeix a ser força equilibrada, es tendeix a mantenir unes estructures de treball molt horitzontals que també són una mostra dels valors defensats per les entitats.

Problemes laborals estructurals

Els principals problemes d'àmbit laboral amb què es troben les empreses són l'alta rotació, la temporalitat, jornades fragmentades i condicions de treball exigents (presencialitat, cures intensives...), la qual cosa produeix també es-

gotament, baixes o la dificultat de mantenir-se durant molt temps desenvolupant una tasca concreta.

Competència/amença de les empreses privades

Les entitats socials, que prestin més atenció a la cura i alhora estan més arrelades al territori, mostren una major responsabilitat social, etc., es veuen amenaçades per empreses mercantils que ofereixen serveis a un preu més competitiu. Per tant, entre altres aspectes, subratllen la importància de posar en valor la feina que fan, el seu coneixement de l'entorn, la capacitat de crear xarxa i de treballar amb un compromís social més gran que el d'una empresa mercantil.

Valoració del treball comunitari i arrelament al territori

A diferència de les empreses privades, les cooperatives i fundacions mostren una clara implicació amb la comunitat local i per això al llarg de les entrevistes han destacat que defensen tenir un enfocament més ampli en termes de sostenibilitat i responsabilitat social.

3.3. Relació amb la comunitat

Les entrevistes s'han fet a entitats i organitzacions vallesanes, això fa que una resposta comuna a totes elles hagi estat donar importància a l'àmbit local, al fet que actuen com una resposta a una necessitat del seu entorn i que cal vetllar per establir el màxim de sinergies amb tot l'ecosistema del qual formen part per poder donar millor resposta als usuaris. Aquest treball en xarxa i implicació el valoren com un element necessari i útil alhora que manifesten que és una tasca que requereix molta feina i dedicació.

El treball conjunt de les entitats serveix o pot servir per fer pressió a les administracions i reclamar millores (com ara en temes de finançament, subvencions, etc.) i sovint aquestes aliances sorgeixen de manera informal, a partir de necessitats puntuals o propostes de millora a llarg termini.

Per això, totes les entitats entrevistades posen en relleu la importància d'obrir, mantenir i consolidar espais i canals de col·laboració entre els agents del territori on desenvolupen la seva activitat així com en àmbits superiors, si pot ser.

Pensant en els usuaris, sobretot es posa en relleu la coordinació continuada amb els serveis socials municipals, serveis locals d'ocupació o els respectius Consells Comarcals, com a elements essencials per detectar persones, famílies o situacions en què calgui donar resposta de manera conjunta.

El treball col·laboratiu entre entitats no només és útil sinó indispensable, ja que sovint, individualment no disposen de prou recursos i per tant és important fer xarxa i compartir sinergies amb la resta i a la vegada, perquè comparteixen usuaris o col·lectiu de població atesa.

Alguna entitat destaca la importància de crear comunitat amb les entitats d'ESS de l'entorn per poder incidir també en la potenciació de l'àmbit de l'ESS a la pròpia ciutat. Per tant, més enllà de l'activitat desenvolupada, impulsar l'economia social i solidària en si, és un motiu de relació i arrelament al territori, una manera de fer i sentir-se comunitat amb l'entorn proper.

En termes generals, en relació amb aquest punt, s'aprecia per part de les entitats que hi ha línies clau compartides, com poden ser la necessitat de consolidar aliances a llarg termini, la tasca desenvolupada a favor de la sensibilització social sobre la contractació justa, la defensa del model de sostenibilitat econòmica de l'ESS (malgrat les dificultats evidents que comentàvem a l'apartat anterior, referit al marc econòmic i laboral) i, finalment, la importància i la necessitat que es visualitzi el reconeixement institucional de l'impacte social que tenen aquestes entitats.

D'una manera més específica, podem destacar també uns punts en comú per part de les entitats entrevistades:

Arrelament territorial i treball comunitari

La gran majoria d'entitats entrevistades mantenen una forta vinculació amb l'entorn imme-

diat, establint relacions amb ajuntaments, escoles, biblioteques, serveis socials i altres agents locals. Aquest arrelament es tradueix en accions concretes que fomenten la inclusió i la participació activa de col·lectius vulnerables.

Xarxes i aliances com a eix estratègic

L'establiment i manteniment d'aliances amb altres entitats del tercer sector, cooperatives i administracions és una pràctica comuna. La participació en plataformes i espais col·lectius (com Vàlua, FEDAIA o la xarxa d'ESS en alguns municipis, com pot ser el cas de Terrassa) es percep com una eina clau per incidir políticament, compartir recursos i generar sinergies.

Inserció sociolaboral com a objectiu transversal

Moltes de les entitats comparteixen l'objectiu de facilitar l'accés al món laboral a persones amb discapacitat, amb risc d'exclusió o en situació de vulnerabilitat. Aquest objectiu s'aborda tant amb empreses pròpies d'inserció com a través de col·laboracions amb entitats i empreses del territori.

Aquest objectiu d'inserció sociolaboral es considera imprescindible per poder donar resposta a altres necessitats cada cop més emergents, com l'habitatge, per exemple.

Compromís amb l'economia solidària i el consum responsable

Algunes organitzacions destaquen per la selecció acurada de proveïdors amb valors socials, prioritzant les empreses cooperatives, de proximitat i amb impacte positiu.

Relacions amb l'administració: llums i ombres

Tot i la bona sintonia amb molts ajuntaments i departaments de drets socials, es detecta una crítica generalitzada a la lentitud i burocràcia de les estructures administratives de nivell superior, especialment les administracions més allunyades del territori, com poden ser el Departament de Serveis Socials o el de Salut (Generalitat de Catalunya). En aquest sentit, la manca de protocols clars i agilitat es considera

un obstacle per avançar en col·laboracions més eficients.

3.4. Reptes i perspectives de futur

El sector de les cures es troba en un moment de transformació, marcat per l'envelliment de la població, la diversificació dels perfils atesos i una creixent demanda de serveis que no es veu sempre acompanyada de les reformes estructurals necessàries. Les entitats d'economia social en el sector de les cures han identificat des de la seva perspectiva i sobre el futur una sèrie de reptes, amenaces i oportunitats que configuren un escenari complex però també ple de potencial transformador. En aquest apartat es recullen les principals preocupacions i propostes recollides.

Un dels grans reptes assenyalats és la necessitat de reconèixer i dignificar el treball de les cures, infravalorat tant socialment com econòmicament. El sector arrossega, en general, condicions laborals precàries, amb salaris baixos i poca equiparació amb les condicions i salaris de les entitats del sector privat (empreses mercantils) o de les administracions públiques. Aquesta situació impacta negativament en la captació i retenció de professionals, o dit d'una altra manera, a l'hora de recompensar el valor que té la feina de les persones professionals d'aquests serveis, essencials per a un estat del benestar. Tot això en un context en el qual el col·lectiu de treballadores també pateix un procés d'envelliment. La feminització del sector, combinada amb la dificultat de conciliació i la inserció laboral de persones migrades, afegeix una capa addicional de complexitat. Totes les entitats mostren la seva preocupació en aquests aspectes i demanen millores urgents.

En paral·lel, es destaca la necessitat urgent de reformar i actualitzar la cartera de serveis de la Generalitat. Aquesta, segons les entitats, està obsoleta i no reflecteix les necessitats actuals de la població. Serveis com la fisioteràpia, logopèdia o suports personalitzats a

la llar sovint queden fora del catàleg oficial i deixen desatenses moltes persones.

La inclusió laboral i social de persones amb discapacitat continua sent un altre dels eixos centrals. Superar els paternalismes i prejudicis encara arrelats és una prioritat per a les entitats, que també reclamen el reconeixement de la professionalització. Aquesta professionalització, alhora, es veu amenaçada per la competència d'empreses mercantils que, en el marc de licitacions públiques, poden oferir serveis a un preu inferior però amb menor personalització i arrelament comunitari territorial. En aquest sentit, es fa una crida a reforçar la visibilitat de l'economia social com una alternativa real i sostenible al model privat tradicional, emfasitzant la valoració dels criteris socials per sobre dels econòmics en les licitacions.

Un obstacle recurrent identificat per les entitats és el finançament: es reclama un sistema de finançament més estable, previsible i menys dependent de subvencions puntuals. Aquest dèficit estructural impedeix planificar a mitjà i llarg termini, la qual cosa compromet la continuïtat dels projectes i debilita la capacitat d'adaptació a nous reptes. La concertació actual amb serveis socials es considera insuficient, especialment per a les entitats petites, que es veuen desbordades pels requisits burocràtics i els processos de licitació. Davant d'aquest panorama, es proposa establir aliances més sòlides amb administracions, universitats, empreses emergents i altres entitats del tercer sector per transformar el model d'atenció.

L'atenció domiciliària i les cures comunitàries emergeixen com a models clau per al futur. L'atenció centrada en la persona, que parteixi de les necessitats reals i no només del còmput d'hores contractades, per a un canvi de paradigma necessari. Els serveis comunitaris, no només cobreixen necessitats bàsiques sinó que fomenten vincles socials, trencant l'aïllament i estigmes. L'objectiu de promoure el suport mutu i enfortir el teixit associatiu esdevé essencial per construir una societat més cohesionada i justa.

El sector afronta també grans reptes en l'àmbit de l'habitatge. L'accés a un lloc digne on

viure és especialment complicat per a col·lectius vulnerables, com les persones migrades —que sovint pateixen racisme institucional i desconfiança— o els joves que surten del sistema de protecció. L'oferta de pisos amb suport i el treball amb propietaris petits es perfila com una de les vies per pal·liar aquesta problemàtica creixent, que també és una causa directa d'exclusió social.

En l'àmbit tecnològic, la digitalització i la incorporació de la intel·ligència artificial (IA) són percebudes com una doble realitat: d'una banda, ofereixen oportunitats per millorar l'eficiència, detectar afeccions de salut amb més precisió, mantenir l'autonomia de les persones i facilitar la comunicació (especialment a través de la veu); de l'altra, presenten el risc de deshumanitzar el tracte i allunyar els serveis de l'atenció personalitzada i propera que caracteritza les entitats socials. Per aquest motiu, es demana una aposta clara per tecnologies útils i no per innovacions superficials destinades a generar imatge sense millorar la qualitat del servei.

El procés de transformació digital ha de ser compatible amb el manteniment de la calidesa i l'atenció centrada en la persona. La veu, en particular, s'identifica com una frontera tecnològica de gran potencial, especialment per a persones amb dificultats d'interacció amb interfícies convencionals. Aquest tipus d'innovació pot facilitar la inclusió i millorar el benestar emocional dels usuaris.

Els escenaris canviants, el context social d'envelliment, fluxos migratoris massius derivats dels escenaris bèl·lics i climàtics, incorporen noves complexitats a un sector que ja clama per la transformació social del model i millores en les polítiques públiques. Les entitats avisen que cal fomentar una societat més empàtica, participativa i corresponsable, que valori el treball conjunt, la convivència i la comunitat. Davant l'augment de discursos d'extrema dreta i la tendència creixent a la mercantilització dels serveis socials, les entitats socials reclamen una aposta política i institucional valenta per l'economia social, amb un model de gestió eficient, col·laboratiu i arrelat al territori.

4. Conclusions

Les entrevistes i el contacte amb les entitats que han participat en l'elaboració d'aquest article ens han permès, sobretot, tenir un contacte directe amb elles i veure de primera mà la feina que fan; la seva organització interna així com les principals fortaleses i dificultats que tenen, no només individualment sinó també aquells neguits o realitats que són comuns a les onze entitats amb les quals hem parlat.

D'una banda, creiem que val la pena destacar, com a element positiu, aquest contacte i aquesta aproximació feta, és a dir, l'interès de fer un article com aquest ens serveix no només per extreure conclusions i poder aprendre d'allò que ens diuen sinó que, sobretot, ens ha servit per aproximar-nos i conèixer entitats properes, del nostre territori, de les quals en sabíem coses de manera més genèrica i de les quals ara tenim un coneixement més profund. Això ens ha permès ampliar la mirada i més enllà de les xifres o de la recollida de dades i resultats ha fet possible també teixir relacions i llaços de treball actual i futur.

Pel que fa a les característiques de les entitats entrevistades, destaca la llarga trajectòria d'algunes, en alguns casos de mig segle d'existència i una història i trajectòria d'entitats molt arrelades al territori on s'ubiquen. Més enllà dels anys que fa que l'entitat ha començat a treballar, un dels aspectes comuns a la majoria d'elles és que sorgeixen a partir de la iniciativa d'un grup de persones compromeses o directament implicades (en especial, mares i pares) que veuen la necessitat de crear o construir iniciatives d'àmbit social que donin resposta a problemàtiques detectades (atenció a persones amb diversitat intel·lectual, persones amb trastorns de salut mental o persones amb risc d'exclusió, per exemple) davant la insuficiència de recursos públics, i vetllen per garantir una atenció adequada a aquestes persones. Per tant, parlem d'iniciatives que neixen per donar

una resposta de canvi, de millora de l'entorn proper i, per tant, amb voluntat d'incidència i de ser agents transformadors.

Aquesta voluntat de canvi i aquest compromís amb el col·lectiu que motiva les entitats a néixer i anar avançant en la seva activitat és també el principal motiu de crear xarxa i aliances amb les entitats properes, tant en el territori com en àmbits superiors. Les entitats posen de manifest que només treballant en xarxa amb altres entitats o amb l'administració pública (local sobretot, però també nacional) podran assolir els objectius marcats, tant d'atenció als col·lectius als quals s'adrecen (que sovint són col·lectius que també s'adrecen a altres serveis o entitats) com de suma i optimització de recursos. Les dificultats de finançament o d'accés estable a aquest es compensen millor amb el treball en xarxa, amb la suma de recursos i amb el compartir des de la proximitat.

Per concloure, les entitats entrevistades ens han pogut mostrar una aproximació del que viu el sector de l'economia social en l'àmbit de les cures. Aquest àmbit passa, actualment, per un moment de nous escenaris complexos, canvis estructurals de la societat, nous perfils de professionals i persones beneficiàries, i noves amenaces. Les entitats reclamen una transformació transversal, que ha d'anar acompanyada d'una millora de les condicions laborals, un finançament estable, una aposta real per la innovació útil que aprofiti les oportunitats tecnològiques, i una major i millor coordinació amb les administracions públiques, acompanyada d'una voluntat política que ho faciliti. Aquestes demandes es considera que són molt necessàries per garantir una atenció digna, inclusiva i sostenible, amb perspectiva de present i futur, que posi les persones al centre i, finalment, reconegui i recompensi el valor essencial que té el treball de les cures, des de l'economia social, dins el model de societat del benestar.

Agraïments

Les autores i autors volem agrair molt sincerament a totes les persones que han fet possible aquest treball, persones que ens han atès i participat com a entrevistades. Estem molt agraïdes perquè ens han obert les portes de la seva entitat, ens n'han explicat molts detalls sobre el funcionament i les seves maneres de treballar i concebre la realitat sobre la qual intervenen i, sobretot, ens han permès conèixer una manera de fer i treballar de la qual desconèixíem molts aspectes.

Entitats entrevistades:

- Apindep Ronçana SCCL
- CIPO, SCCL
- DIMAS Empresa d'Inserció SL
- Fundació AVAN
- Fundació El Xiprer Vallès Oriental
- Fundació Especial LaFACT
- Fundació Lluïsa Oller/Viver de Bell-lloc
- Fundació PRODIS
- REIR (Recursos Educatius per a la Infància en Risc)
- Suara Cooperativa
- Suara Inserció

Bibliografia

FLICK, U. 2022. *An Introduction to Qualitative Research*. SAGE.

GIRALDO, S.; SALA, H. (eds.). 2024. *Anuari d'Emprenedoria, Economia i Innovació Social 2024*. Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions.